

THE LEGACY OF MAHMUDKHOJA BEHBUDIY: IDEOLOGICAL FOUNDATIONS OF JADID SCHOOLS AND DIRECTIONS OF EDUCATIONAL MODERNIZATION

Mirzoyeva Nigora Shavkatjonovna

Lecturer at SamSPI

n_mirzoyeva@gmail.ru

ABSTRACT. This article analyzes Mahmudkhoja Behbudi's role in the Jadid movement and his approaches to modernization in the field of education. It elucidates the ideological foundations of Jadid schools by examining Behbudi's educational activities—specifically the establishment of "new-method" schools and the content and essence of their pedagogical concepts. The article reviews the nature of these new-method schools and the features distinguishing them from traditional schools, focusing on reforms advocated by Behbudi that harmonized religious and secular knowledge, emphasized national identity, and incorporated modern principles; these reforms included the creation of textbooks, the training of teaching staff, language instruction systems, and the dissemination of knowledge through printed publications. Particular attention is paid to how the content of textbooks such as **Risolai Jug'rofiyai Umroniy** (Treatise on Human Geography), **Kitobat-ul-Atfol** (Writing for Children), and **Amaliyoti Islom** (Islamic Practice) sought to foster critical thinking and social engagement among students. The article comprehensively examines Behbudi's work in theater, journalism, and social activism, portraying him as a leading figure of the national awakening and educational modernization in Turkestan. His views on education are regarded as a significant theoretical and practical legacy for modern Uzbek pedagogy. His heritage remains relevant to the contemporary Uzbek education system and plays a vital role in the spiritual and intellectual upbringing of the younger generation.

Keywords: Enlightenment, modernization, Jadidism, new-method schools, Jadid schools, textbooks, articles, "Padarkush" (The Patricide) drama, newspapers and journals, educational initiatives, religion, nation, spiritual maturity.

MAHMUDXO'JA BEHBUDIY MEROSI: JADID MAKTABLARINING G'OYAVIY ASOSLARI VA TA'LIMDAGI MODERNIZATSIYA YO'NALISHLARI

Mirzoyeva Nigora Shavkatjonovna

SamDPI o'qituvchisi

n_mirzoyeva@gmail.ru

ANNOTATSIYA. Mazkur maqolada Mahmudxo'ja Behbudiyning jadidchilik harakatidagi o'rni va uning ta'lim sohasidagi modernizatsion yondashuvlari tahlil qilinadi. Behbudiyning ma'rifatparvarlik faoliyati, xususan, yangi usul maktablarining tashkil etilishi, ularning pedagogik konsepsiyasi mazmun va mohiyati asosida jadid maktablarining g'oyaviy asoslari yoritiladi. Maqolada Behbudi tomonidan tashkil etilgan yangi usul maktablarining mazmuni, ularni an'anaviy maktablardan farqlovchi jihatlari, xususan, muallif tomonidan ta'limda din va dunyoviy uyg'unligi, milliy o'zlikni va zamonaviy tamoyillariga tayangan holda ilgari surilgan islohotlar jumladan darsliklar yaratish, pedagog kadrlar tayyorlash, tillarni o'rgatish tizimi va bosma nashrlar orqali ilm tarqatish ishlari ko'rib chiqiladi. Ayniqsa, "Risoiat jug'rofiyai umroniy", "Kitobat-ul-atfol", "Amaliyoti islom" kabi darsliklar mazmuni orqali o'quvchilarda tafakkur, tanqidiy qarash va ijtimoiy faollikni shakllantirishga bo'lgan harakatlar tahlil qilinadi. Maqola Behbudiyning teatr, jurnalistika va ijtimoiy faoliyatini ham keng qamrab olib, uni Turkistonda milliy uyg'unish va ta'lim modernizatsiyasining peshqadam arbobi sifatida talqin qiladi. Uning ta'limga oid qarashlari zamonaviy o'zbek pedagogikasi uchun nazariy va amaliy jihatdan muhim meros sifatida baholanadi. Uning merosi bugungi kunda ham o'zbek ta'lim tizimi uchun dolzarb bo'lib, yosh avlodni ma'naviy va intellektual jihatdan tarbiyalashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'zlar: Ma'rifatparvarlik, modernizatsiya, jadidchilik, yangi usul maktablari, jadid maktablari, darsliklar, maqolalar, "Padarkush" dramasi, gazeta-jurnallar, ma'rifiy harakatlar, din, millat, ma'naviy barkamollik.

Kirish: XIX asr oxiri va XX asr boshlarida Turkiston o'lkasida yuzaga kelgan ijtimoiy-siyosiy o'zgarishlar, mustamlakachilikka qarshi kurashlar va milliy o'zlikni anglash harakati yangi madaniy-ma'rifiy oqim — jadidchilik harakatining shakllanishiga sabab bo'ldi. Bu harakatning eng yirik namoyandalardan biri Mahmudxo'ja Behbudi (1875–1919) bo'lib, u o'z faoliyati orqali o'lkada zamonaviy ta'lim tizimini rivojlantirish, milliy uyg'unish g'oyalari targ'ib qilish va jamiyatni isloh qilishni maqsad qilgan edi. Mahmudxo'ja Behbudi o'zining ijtimoiy, madaniy va pedagogik faoliyati orqali xalq ongida yangicha fikrlashni shakllantirishga harakat qildi. Behbudiyning ilmiy-ma'rifiy merosi O'zbekistonda ta'lim tizimini modernizatsiya qilish yo'lida muhim manba hisoblanadi. Behbudi tomonidan tashkil etilgan jadid maktablari an'anaviy maktablar bilan solishtirganda, zamonaviy fanlar, dunyoviy bilimlar, va yangi o'qitish metodikalarini o'z ichiga olganligi bilan ajralib turadi.

Asosiy qism: Mahmudxo'ja Behbudiyning g'oyalari asosini ikki maqsad: birinchisi xalqni qoloqlik uyqusidan uyg'unish va ikkinchisi maktabni isloh qilish edi. Behbudi maktabni isloh qilinishini millatning isloh etilishiga qiyosladi va uni umummilliy g'oya deb bildi. Mahmudxo'ja Behbudi axloq va tarbiyaning asosi-maktab, barcha ilmlarning boshi-maktab, saodatning, fozil insonning ma'naviy chashmasi-maktab degan aqidaga qat'iy amal qilgan. Behbudi jadidchilik g'oyalari ta'sirida o'z davrining ijtimoiy-ma'naviy muammolarini chuqur anglab, zamonaviy ta'limning jamiyat taraqqiyotidagi o'rni va rolini tushunadi va eski usuldagi maktablarda faqatgina diniy fanlarning ustunligini, zamonaviy ilm-fan, geografiya, matematika kabi dunyoviy fanlarning o'rgatilmasligini tanqid qilgan. U XX asr boshlarida

Turkiston hududida keng tarqalgan qadimiy maktab tizimining zaif jihatlarini chuqur tahlil qilib, bu tizimni isloh qilish zarurligini ilgari surdi. Shu sababdan u yangi usuldagi ta'lim dargohlari — jadid maktablarini tashkil qilishga bel bog'ladi. 1903-yilda Behbudiyning tashabbusi va shogirdlari Siddiqiy Ajziy hamda Abduqodir Shakuriyning ko'magida Samarqandning Rajabamin qishlog'ida, Hoji Muin Xo'ja Nisbatdor mahallasida ilk jadid maktablari ochildi. Behbudiyni bu maktablarda faqat diniy emas, balki dunyoviy fanlarni ham o'qitishni yo'lga qo'ydi. U maktablar uchun maxsus darslik va o'quv qo'llanmalari yaratdi. U tomonidan yozilgan "Risolayi asbobi savod" ("Savod chiqarish kitobi", 1904), "Risolayi jug'rofiyayi umroniy" ("Aholi geografiyasiga kirish", 1905), "Muntaxabi jug'rofiyai umumiy" ("Qisqacha umumiy geografiya", 1906), "Kitobat -ul-atfol" ("Bolalar uchun kitob", 1908), "Amaliyoti islom" (1908), "Tarixi islom" (1909) va "Risolai jug'rofiyoyi Rusiy" (1905) kabi darslik va qo'llanmalar ham yozadi. Uning 1901 yildan boshlab "Turkiston viloyatining gazetisi", "Taraqqiy", "Xurshid", "Shuhrat", "Tujjor", "Osiyo", "Hurriyat", "Turon", "Sadoi Turkiston", "Ulug' Turkiston", "Najot", "Mehnatkashlar tovushi", "Tirik so'z", "Tarjumon", "Sho'ro", "Vaqf", "Toza hayot", "Samarqand", "Oyna" kabi gazeta va jurnallarda chop etilgan maqolalari esa taraqqiyparvar kishilar va ayniqsa, yoshlarning diqqat-e'tiborini qozongan. Behbudiyni adabiyot orqali jamiyatga ta'sir ko'rsatishni yaxshi tushundi. U 1911-yilda "Padarkush" dramasi yozdi. Ushbu asar jamiyatda yuzaga kelgan muammolarni ochiq va tanqidiy yondashuvda tasvirladi. "Padarkush" Turkiston adabiyoti tarixida birinchi dramaturgiya asari sifatida katta ahamiyatga ega bo'ldi. Unda yoshlarning ilm-ma'rifatga beparvo munosabatining oqibatlari yoritilgan. "Padarkush" dramasi Toshkentda 1914-yilning 27-fevralida qo'yildi. Avloniyning "Turon" truppasi Kolizey (hozirgi Savdo birjasi binosi) da o'z faoliyatini mana shu "Padarkush" bilan boshlagan edi. Spektakl oldidan Munavvarqori teatrning jamiyat hayotidagi roli va o'rni haqida nutq so'zlaydi. Boy ro'lini Abdulla Avloniyning o'zi ijro etadi. Mahalliy matbuot bu kunni "tarixiy kun" deb yozadi.

1908-yilda Mahmudxo'ja Behbudiyni "Qiroatxonayi Behbudiya" nomli kutubxonani tashkil etgan bo'lib, bu muassasa keyinchalik "Behbudiya" nomi bilan mashhur bo'lgan. Kutubxona ikki smenada faoliyat ko'rsatgan: ertalabki navbat 9:00 dan 17:00 gacha, kechki navbat esa 18:00 dan 24:00 gacha davom etgan. Bu tartib, kitobxonlarga keng imkoniyat yaratish bilan birga, o'sha davr uchun ilg'or madaniy-ma'rifiy yondashuv edi. Alloma "Samarqand kutubxona islomiyasi" nomli maqolasida ushbu kutubxonada 600 dan ortiq kitob va risola mavjudligini, shuningdek, gazeta va jurnallar soni esa bundanda ko'pligini ta'kidlaydi. Mazkur kutubxona nafaqat o'quvchilarga ma'naviy oziqa bergan, balki jadidlar tomonidan ilgari surilgan yangi fikr va qarashlarni yoyishda ham muhim vosita bo'lgan. 1914-yilda Behbudiyni Kavkaz, Qrim, Turkiya, Yunoniston, Bulg'oriston, Avstriya va Olmoniyaning bir qancha shaharlariga safar qilib, u yerdagi kutubxonalar, maktablar va madaniy muassasalar faoliyati bilan yaqindan tanishgan. Ushbu safar davomida u o'z kutubxonasi fondini boyitish maqsadida ko'plab kitob va risolalarni olib kelgan. Behbudiyni tashkil etgan maktablarda talabalarga tabiiy fanlar, tarix, geografiya kabi zamonaviy fanlar ilg'or usullar asosida o'rgatilgan. Bu esa o'sha davr Turkistonidagi an'anaviy maktablardan tubdan farq qilgan. Mahmudxo'ja Behbudiyni o'z faoliyatini faqatgina yangi usul maktablari ochish, darsliklar yozish yoki kutubxonalar tashkil etish bilan cheklab qo'ymagan. XX asr boshlarida dunyo va

mintaqada yuz berayotgan ijtimoiy-siyosiy o'zgarishlarni chuqur tahlil etgan holda, matbuot vositalari orqali xalqni ma'rifatga yetaklashni maqsad qilgan. 1913-yilning aprel oyidan boshlab Behbudiy "Samarqand" nomli gazeta nashrini yo'lga qo'yadi. Mazkur gazeta haftasiga ikki marta o'zbek va tojik tillarida nashr etilib, dastlab ikki, so'ngra to'rt sahifada chop etilgan. Afsuski, bu gazeta 1913-yil 17-sentabrda chiqqan 45-sonidan keyin mustamlaka hukumatining senzura siyosati hamda moddiy mablag' yetishmovchiligi sababli o'z faoliyatini to'xtatgan. Shu yilning avgust oyidan esa Behbudiy "Oyina" jurnalini nashr qila boshlaydi. Bu haftalik jurnal o'z davrida keng auditoriyani qamrab olgan bo'lib, uning obunachilari nafaqat Turkiston, balki Kavkaz, Tatariston, Eron, Afg'oniston, Hindiston va Turkiya hududlarida ham mavjud edi. 1915-yilgacha faoliyat yuritgan "Oyina" jurnali sahifalarida xalqning siyosiy, huquqiy, madaniy hamda tarixiy ongini yuksaltirishga xizmat qiluvchi maqolalar va munozaralar e'lon qilinar edi. Behbudiy o'z maqolalari orqali ta'limning jamiyat taraqqiyotidagi o'rnini yoritishga harakat qilgan. U, ayniqsa, yangi usulda ta'lim berish zaruratini ilgari surib, keng jamoatchilikni bu borada ongli yondashuvga chaqirgan. Til masalasi ham muallif diqqat markazida bo'lgan muhim yo'nalishlardan biridir. Behbudiyning fikricha, milliy taraqqiyotga erishish uchun yosh avlod bir necha xorijiy tillarni egallashi shart bo'lgan. Shu nuqtai nazardan, u xorijiy tillarni soddalashtirilgan, qiziqarli va zamonaviy metodlar orqali o'qitish taklifi bilan chiqadi. Tarixiy manbalar va jadid matbuoti tahlillari ko'rsatadiki, Behbudiy o'zining ommaviy axborot vositalari orqali ilgari surgan g'oyalari bilan nafaqat o'z davrining ma'rifatparvari, balki yurtning ijtimoiy-siyosiy tafakkuriga ta'sir ko'rsatgan ilg'or mutafakkir sifatida tarixda munosib o'rin egallaydi. Bundan tashqari Mahmudxo'ja Behbudiyning yana bir maqsadi muallimlar tayorlash va ular yordamida jadid maktablarni kengaytirish edi.

Jadid maktablarining tashkil topishi, ayniqsa, "Savtiya" (tovush) usuli bilan bog'liq bo'lib, Islom dunyosida ilgari uchramagan yangiliklarni joriy etdi. Ushbu maktablar bir yil ichida bolalarga savod chiqarib, o'qish va yozishni o'rgatgan, bu esa an'anaviy musulmon maktablarida 5-6 yil davom etgan ta'limdan ancha tezroq edi. "Savtiya" usuli bilan yaratilgan jadid maktablari Vatan tarixida kashfiyotlar silsilasini boyitdi va innovatsion o'quv usullarini joriy etdi. Jadid maktablarida diniy va dunyoviy ta'lim uyg'unlashib, bolalar zamonaviy o'quv usullari orqali tezda savod chiqarishga erishgan. Maktablarda Qur'oni karim, matematika, geografiya, ona tili, rus, arab tillari va hatto jismoniy tarbiya kabi fanlar o'qitila boshlandi. Bolalar qulay partalarda o'tirib, xaritalar va rasmlar yordamida bilim oldilar, bu esa o'z navbatida ta'lim samaradorligini oshirdi. Jadid maktablari to'rt yillik boshlang'ich va yetti yillik tizimlarga bo'lingan. Misol uchun, Munavvarqori Abdurashidxonovning yetti yillik maktabini bitirgan yoshlar dunyoviy ilm va rus tilini mukammal o'zlashtirgan holda o'qituvchi, imom yoki korxonalarda kotib bo'lish imkoniyatiga ega bo'lganlar. Ushbu maktablar Toshkentdan tashqari Qo'qon, Samarqand kabi yirik shaharlarda ham tashkil etilgan. 1913–1914 o'quv yilidan boshlab, ayrim joylarda 2 bosqichli tizim (boshlang'ich va yuqori sinflar) joriy qilindi. Bu tizimdagi maktablar namuna maktablari deb atalgan, ularning 1-bosqichi boshlang'ich sinflar 2-bosqichi esa yuqori sinflar sifatida tashkil topgan. Jadid maktablari pulli va bepul bo'lgan, ota-onalar o'z daromadlariga qarab bir so'mdan bir yarim so'mgacha to'lov qilishgan. Bunda har bir ota-ona boylik va kambag'allik darajalariga qarab shariat asosida

to'lov miqdorini belgilagan. 20–35% kambag'al va nochor bolalar bepul o'qitilib, o'quv qurollari bilan ta'minlangan, boy oilalar esa ko'proq mablag' berishgan. Shuningdek, jadidlar o'zlarining xayriya jamiyatlari orqali maktablarni moliyaviy jihatdan ta'minlab turgan. Jadid maktablarining tashkil etilishiga rus amaldorlari va musulmon mutaassiblari qarshilik ko'rsatgan. Ammo jadidlar o'z maktablarini eski tizimlarga ta'sir qilmasdan tashkil etishgan va bu bilan katta obro' qozonishgan. Maktablar qat'iy nizom, dastur va darsliklarga asosanib faoliyat yuritgan. Jadidlar tarixda birinchi bo'lib, o'quvchilarga kundalik, chorak va yillik baholarni qo'yish tizimini joriy etgan. Bu tizimda o'quvchilar sinfdan-sinfga o'tish uchun jamoatchilik oldida ochiq imtihonlardan o'tganlar. Millatga "o'qimoq, o'qitmoq kerakdur. Bolalarga otalardan ilmi, diniy va ilmi zamoniy meros qolsun", – deya murojaat qilib, o'zi ilgari surgan milliy g'oyani barcha targ'ib qilishi zarurligini ta'kidladi. Behbudiy xotin-qizlarning savodsizligini jamiyat taraqqiyotiga to'siq deb bilgan va ularning ham ilm olishi zarurligini targ'ib qilgan. Mahmudxo'ja Behbudiy "Millatlar qanday taraqqiy etarlar?" nomli maqolasida yozishicha, taraqqiy qilayotgan millatlarning ulamosi zamondan xabardor bo'lib, o'z millatini rivojlanishning zarur ashyosi bilan ta'minlashga sa'y-harakat qiladi, millatni ko'tarmoq, rivojlantirmoq uchun mol–mulk bilan g'ayrat qilib pul ajratishni va sarflashni, homiy bo'lishni millat mulkdorlariga taklif va tashviq qiladi, tushuntiradi.

Mahmudxo'ja Behbudiyning faoliyati o'zbek xalqi va butun Markaziy Osiyo tarixida chuqur iz qoldirdi. Uning jadidchilikni rivojlantirishga qo'shgan hissasi ta'lim, madaniyat va ijtimoiy fikr sohalarida sezilarli o'zgarishlarga olib keldi. Asosiy yutuqlari quyidagilardan iborat:

- Ta'lim islohoti – Behbudiy zamonaviy darsliklar va dunyoviy yondashuv asosida yangi o'qitish metodikasini faol targ'ib qildi. U ilk jadid maktablarini ochdi va yoshlarda savodxonlikni oshirishga xizmat qiluvchi o'quv materiallarini tayyorladi.

- Milliy matbuotni rivojlantirish – birinchi o'zbek gazetasi "Oyna" nashr etilishi jurnalistika rivojiga va ilg'or islohotlar g'oyalarning tarqalishiga turtki bo'ldi. Uning mehnati natijasida xalq ijtimoiy va siyosiy jarayonlar haqida ko'proq xabardor bo'la boshladi.

- Milliy ongni yuksaltirish – Behbudiy o'z asarlari va publitsistik faoliyati orqali xalqda milliy o'zligini anglash hissini shakllantirdi, o'zini o'zi boshqarish, mustaqillik va madaniy taraqqiyotning muhimligini ta'kidladi.

- Keyingi avlodlarga ta'siri – Behbudiyning g'oyalari keyingi islohotchilar va siyosiy arboblarni ilhomlantirishda davom etdi. Uning mehnati ko'plab ta'lim va ijtimoiy tashabbuslarning asosiga aylandi, bu esa zamonaviy o'zbek jamiyatining shakllanishida hal qiluvchi rol o'ynadi.

Istiqbol yillarida o'zbek jadidchilik harakati vakillarining boy merosi, ularning pedagogik qarashlari, ijodiy faoliyati va umuman, hayot yo'llari ilmiy jamoatchilik, tarixchilar va pedagogika sohasi olimlari tomonidan keng o'rganilmoqda. Ayniqsa, mustaqillik davrida milliy o'zlikni anglash jarayonida bu harakat vakillarining shaxsi, ijtimoiy-ma'naviy faoliyati qayta kashf etilmoqda va ular munosib e'tirof etilmoqda. Davlatimiz rahbari tomonidan 2020-yil 30-sentabr kuni "O'qituvchi va murabbiylar kuni" munosabati bilan ziyolilar va pedagoglar bilan bo'lib o'tgan uchrashuvdagi nutqida jadidchilik harakati va uning yirik namoyandalari alohida e'tirof etildi. Jumladan, Prezidentimiz "...mamlakatimizda Uchinchi Renessansni XX

asrda ma'rifatparvar jadid bobolarimiz amalga oshirishlari mumkin edi..." deya ularning buyuk xizmatlarini ta'kidlab, Abdulla Avloniy, Mahmudxo'ja Behbudiy va Munavvarqori Abdurashidxonovni "Buyuk xizmatlari uchun" ordeni bilan mukofotlanganligini bildirdi. Bu tarixiy adolat va e'tirof jadidlarning istiqloq, ozodlik va erkinlik yo'lidagi fidokorona faoliyatini tan olish, ularning milliy ta'lim va tarbiya tizimini yaratishdagi beqiyos xizmatlarini yuksak baholashdir. Mazkur harakat vakillari butun umrlarini milliy uyg'onish g'oyasiga bag'ishlab, xalqni jaholat va qoloqlikdan chiqarishga, zamonaviy bilim asosida tarbiyalashga harakat qilganlar. Ular o'z hayotlarini shu yo'lda fido qilgan mard, jasoratli zotlar edi. Jadidchilik harakatining eng yorqin namoyandalaridan biri, "Turkiston jadidchilik harakati otasi" deya e'tirof etilgan Mahmudxo'ja Behbudiy ilm-fan, ma'rifat va ta'lim sohasidagi xizmatlari bilan alohida o'rin egallaydi. U milliy ta'lim tizimini shakllantirish, yosh avlodni ilmiy, madaniy va ma'naviy jihatdan barkamol etib tarbiyalashda asos soluvchi poydevor yaratdi. Behbudiyning pedagogik qarashlari, o'quv metodikalari, maktab va madrasalarni isloh etish bo'yicha ilgari surgan takliflari bugungi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan. Shunday qilib, jadidlar faoliyati bugungi kunda ham chuqur ilmiy tahlil va baholashga loyiq bo'lib, ular qoldirgan meros yosh avlod tarbiyasida, ta'lim tizimini takomillashtirishda muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Xulosa. Mahmudxo'ja Behbudiy Turkiston tarixida chuqur iz qoldirgan ma'rifatparvar, jadidchilik harakatining yetuk namoyandasi sifatida zamonaviy o'zbek ta'limi, matbuoti va ijtimoiy tafakkurining shakllanishida muhim rol o'ynadi. Uning ilgari surgan g'oyalari – ta'limni isloh qilish, milliy ongni uyg'otish, adolatli jamiyat qurish va xalqni dunyoqarash jihatidan yuksaltirish – bugungi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan. Behbudiy merosi – bu nafaqat tarixiy qadriyat, balki zamonaviy taraqqiyot yo'lida ilhom va saboq manbai bo'lib qolmoqda.

Foydalangan Adabiyotlar

1. Mirziyoyev. Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. T.: O'zbekiston, 2016.
2. Abdulla Avloniy "Turkiy Guliston yoxud axloq" www.ziynet.com
3. M.Behbudiy - Tanlangan asarlar. B.Qosimov, -T., Ma'naviyat, 2006.
4. Abdurashidxonov Munavvar qori. Tanlangan asarlar.-T: Ma'naviyat, 2003.
5. Behbudiy, Mahmudxo'ja. «Padarkush» – jadidchilik g'oyalari aks etgan ilk o'zbek dramatik asari.
6. «Turkiston viloyati gazetisi» (1870–1917) – Behbudiy va boshqa jadidlarning maqolalari nashr qilingan gazeta.
7. Behbudiy, Mahmudxo'ja. «Samarqand» gazetasi maqolalari (1903–1913) – ta'lim, siyosat va ijtimoiy islohotlarga oid maqolalar.
8. O'zbekiston tarixi. R.Shamsutdinov, X.Mo'minov. "Andijon". 2011, - B. 309
9. Jadidlar.uz sayti.

Western European Journal of Linguistics and Education

Volume 4, Issue 10, October 2026

<https://westerneuropeanstudies.com/index.php/2>

ISSN (E): 2942-190X

Open Access| Peer Reviewed

This article/work is licensed under CC Attribution-Non-Commercial 4.0